MONUMENTELE DE LA „KILOMETRUL ZERO"

Ionel Ioniță și Camelia Ene

Numeroase sunt, pe aria bucureșteană, lăcașurile bisericești ridicate de Brâncoveanu, soția și rudele lui.

Domn al Țării Românești între anii 1688–1714, „pravoslavnic, cu dragoste și cu râvnă fierbinte", cum l-au apreciat cronicile, Constantin Brâncoveanu a întreprins o bogată operă de mecenat cultural, epoca sa consacrând un nou stil artistic, cel brâncovenesc. A susținut material și moral Biserica Ortodoxă prin construirea de lăcașuri de cult, înzestrarea lor cu danii, tipărirea cărților de învățătură creștină.

Cea mai mare dintre ctitoriile bucureștene ale lui Brâncoveanu este biserica Sfântul Gheorghe-Nou, în fața căreia străjuiește azi statuia voievodului. Mănăstirea respectivă există și ea de mult, primise pe la începutul veacului al XVII-lea un loc în oraș de două prăvălii, de la Cernica Vornicul, cititorul Mănăstirii Cernica. Sub Antonie Vodă din Popești (1669 – 1672), a fost începută, cu ajutorul bănesc al cunoscutului învățat Dragoman al Porții, Panaiotachi Nicusios; se „întărise mănăstirea cu zid împrejur și cu chilii" – o spune un act din 8 august 1671. [1]

Găsind-o neterminată, Constantin Brâncoveanu o schimbă cu totul. El ridică o biserică nouă și sporește chiliile făcând un han cuprinzător, adăugând și „case patriahicești și egumenești". Arhitectul construcției a fost un anume Veseleil (presupus a fi italian) dar, în rândul meșterilor se regăsește pleiada cu mâini de aur care a înălțat multe dintre bisericile și edificiile civile în înfloritoarea epocă brâncovenească: pietrarul Vucașin Caragea, vătaful de zidari Manea, lemnarul Istrate și zugravul Pârvu Mutu.

Considerată de Del Chiaro drept una „belissima chiesa", biserica Sf. Gheorghe-Nou a fost târnosită la 29 iunie 1707, cu mare pompă.

Slujba religioasă a fost urmată de un mare fast, în prezența patriarhului Ierusalimului, marele Hrisant Nottara, a mitropolitului Târnovului, Dionisie și a exarhului Sofiei, Axentie praznic la care oaspeții au fost cinstiți, pe lângă mâncări și băuturi și cu câte o punguță cu galbeni și o medalie comemorativă de aur. Averea acestei mănăstiri bucureștene era considerabilă. Domnul depusese în contul ei, la Veneția, un capital care-i asigura un venit de 900 galbeni anual. [2]

În pronaosul acestei biserici există două pietre funerare. Una din ele acoperă mormântul domnitorului Ioan Mavrocordat (1716–1719) așa cum arată chiar inscripția de pe ea. Cealaltă lespede, fără inscripție, se află pe mormântul ctitorului Constantin Vodă Brâncoveanu, ucis la Constantinopol din ordinul sultanului, împreună cu cei patru fii ai săi. După tragedia de la 15 august 1714, "În marea groază a asistenților, corpurile fură aruncate în fața porții ... la vederea mulțimii de a cărei revoltare se temea", vizirul ordonă aruncarea trupurilor în mare. De aici, pe ascuns sunt luate de „unii creștini" – agenți ai Patriarhiei – și îngropate în mănăstirea Halki, nu departe de Constantinopol. În iunie 1720, Maria, soția marelui voievod, le-a adus la București, în mare taină, și le-a înmormântat lângă rămășițele lui Ioan

[1] Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 84.
[2] C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 85.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Mavrocodat–Vodă, eliberatorul ei din groaznicul exil, în biserica Sf. Gheorghe-Nou, aflată sub scutul Patriarhiei de Constantinopol.

Secretul acestei înmormântări a fost atât de bine păstrat că timp de două sute de ani mormântul lui Brâncoveanu a rămas neştiut de nimeni. Abia în 1914 când Virgil Drăghiceanu a descoperit inscripţia s-a aflat cine-şi doarme somnul de veci sub piatra frumos „înflorită" de lângă mormântul lui Ioan Mavrocordat.

O piatră decorată cu *rinceaux*-uri – cu stema Ţării Româneşti în capătul de sus şi simbolul morţii cu coasa în mână, la capătul inferior – acoperea rămăşiţele aduse, fără ca nici o inscripţie să fie săpată pe mormântul aceluia ce fusese condamnat de Împărăţia Turcească să nu aibe parte de mormânt. [3]

O singură candelă, de argint, lucrată în stil brâncovenesc, ornamentată cu motiv floral, agăţată de un suport păstrat şi astăzi, lumina odată deasupra mormântului indicând taina şi numele celui ce odihnea dedesupt. Mutată prin vitregia timpurilor în altă parte a bisericii i-a fost reconstituit locul iniţial prin descrifrarea inscripţiei care o împodobea: „Această candelă ce l-au dat Sti. Gheorghe cel Nou luminează unde odihnesc oasele fericitului domn Io Constantin Brâncoveanu Basarab voievod şi este făcută de Doamna Măriei Sale Maria, care şi Măria Sa nădujduieşte în Domnul, iarăşi aici să i se odihnească oasele. Iulie în 12 zile, leat 7228 (1720)". [4]

În acelaşi loc este înmormântat mai târziu Manolache Lambrino, ginerele Brâncoveanului. Probabil şi Doamna Maria cu fata sa Bălaşa şi-au găsit la început odihna tot în acest mormânt.

În biserică mai pot fi văzute epitafele mormintelor amintite, lucrate cu fir de aur pe catifea roşie, diverse candele de argint, precum şi două ripide, suflate în aur pe care sunt gravate portretele voievodului Brâncoveanu, ale celor patru fii şi al soţiei Domnitorului.

Lângă biserică, Brâncoveanu zideşte şi un mare han. Cel care exista mai demult, din timpul lui Antonie Vodă din Popeşti cu „un singur rând de bolte" este dăruit „cu multă voinţă şi cu mare cheltuială" – după spusele cronicarului Radu Greceanu – cu un al doilea rând „de chilii foarte bune şi boltite peste cele dintâi". Hanul cu cele două sute de încăperi este poate cel mai mare de pe întinsul vechiului oraş, în pivniţele lui ţinându-şi mărfurile negustorii angrosişti sau „toptangii", cum se spunea atunci. Datorită poziţiei şi construcţiilor importante din jurul ei, Piaţa Sf. Gheorghe devine centrul vieţii comerciale a capitalei. Aici se opreau caravanele încărcate care veneau de la Lipsca, Constantinopol, şi Galaţi, pivniţele hanului fiind depozitele celor mai renumite şi mai scumpe mărfuri. [5] Deşi teribilul incendiu din martie 1847 distruge cu desăvârşire hanul şi biserica, aceasta din urmă este reclădită pe zidurile vechi, între anii 1852–1853, aspectul exterior fiind diferit de cel pe care-l avea în vremea lui Brâncoveanu. Lăsate în stare de completă ruină, încetul cu încetul vechile arcade ale hanului s-au năruit. La scurtă vreme, după un plan de sistematizare pentru centrul oraşului şi grădina dinprejurul oraşului a primit o nouă înfăţişare. Pe locul hanului şi al celorlalte acareturi, în timpul domniei lui Bibescu Vodă este

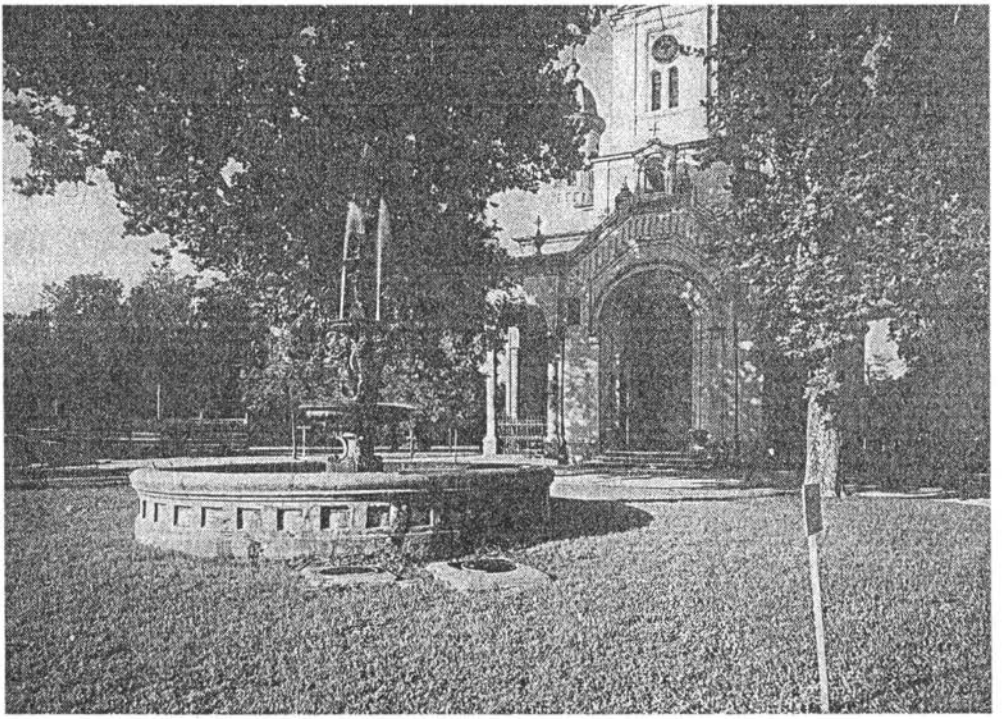
[3] Virgil Drăghiceanu, *Mormântul lui Constantin Brâncoveanu Basarab Voievod*, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, Bucureşti, 1914, p. 11.

[4] Virgil Drăghiceanu, *Mormântul lui Constantin Brâncoveanu Basarab Voievod*, în *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*, Bucureşti, 1914, p. 12.

[5] Grigore Ionescu, *Ghid istoric şi artistic*, Bucureşti, 1938, p. 183.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

amenajată o grădină publică. După 1859, Grădina Sf. Gheorghe este un loc foarte frecventat ziua, de numeroşi oameni în trecere, iar după amiaza şi seara, de locuitorii cartierului care găseau aici umbră şi răcoare. Grădina era cunoscută popular şi sub denumirea de „Grădina de la Tiriplic". [6] - motivele acestei denumiri nefiind cunoscute. Cu prilejul anumitor sărbători aici era locul de întâlnire al membrilor asociaţiilor meştesugăreşti care se îndreptau apoi spre una din grădinile mari din jurul capitalei pentru a „înjgheba o serbare câmpenească". În anul 1848 ea găzduieşte adunări şi manifestări prin care bucureştenii îşi arătau ataşamentul faţă de ideile Revoluţiei, aici fiind citită proclamaţia de la Izlaz.

În scuarul din faţa bisericii Sf. Gheorghe-Nou este aşezată statuia ce-l reprezintă pe Domnitorul Ţării Româneşti, operă a sculptorului Oscar Han. Numele artistului se impune cu autoritate în sculptura românească interbelică. După cum aprecia Tudor Vianu, încă din 1930, când artistul nu ridicase decât prea puţine statui, operele lui Han „cer lumina mare a pieţelor publice sau aceea a vestibulelor marilor instituţii".

Han accentuează în creaţia sa anumite trăsături ale personajelor portretizate conferindu-le forme sintetice, monumentalitate, în care urmăreşte înlăturarea detaliilor descriptive şi reţinerea esenţialului. Este vorba de un stil personal pe care Petru Comarnescu îl numea neoclasic, „sinteză de esenţializare realistă a expresiei şi de construcţie arhitectural-stilizată".

[6] George Potra, *Din Bucureştii de ieri*, vol. I, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1990, p. 319.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Stilul monumental apare inerent în întreaga activitate a sculptorului Han, izvorând din înțelegerea dezvoltării istorice a acestei arte. Monumentalitatea unor statui nu depinde, se știe, de dimensiuni, ci, mai ales,de proporțiile interioare, de viziunea sculptorului respectiv, iar Han are vocația monumentalului. [7]

Martir al istoriei românești, ucis la Constantinopol la 15 august 1714, tocmai în ziua în care împlinea 60 de ani, Constantin Brâncoveanu are în înfățișarea dată de Han o expresie spiritualizată. Figura-i austeră exprimă o anume smerenie, robustețe morală, nobilă simplitate. Este una dintre cele mai izbutite statui ale acestui artist care s-a inspirat aici din vechile noastre fresce. Nu este însă pe deplin statică, ci schițează un început de mișcare a corpului. Voievodul este înfățișat în picioare, într-un costum oriental, specific boierimii din epoca respectivă care-o sporește hieratismul de factură bizantină potrivit pentru un personaj medieval. Spiritul și materia par a se fi îngemănat aici conferind imaginii o impunătoare măreție voievodală. Dincolo de calmu-i aparent, deslușim în sobrietatea trăsăturilor lui Brâncoveanu o tensiune lăuntrică, un zbucium sufletesc. Statuia, un bronz ce măsoară trei metri, are pe soclu inscripția „lui Constantin Brâncoveanu". Monumentul trebuia să fie dezvelit în 1939. S-a hotărât ziua, dar Carol al II-lea, urmând să patroneze festivitatea, a poruncit să fie amânată. Bietul Brâncoveanu avea să sufere post-mortem și ingratitudinea urmașilor. Iată ce spunea autorul statuei: „Profesorul Nae Ionescu, care în acel moment nu era în granița regelui, ba încă era între ei o stare de rivalitate, ar fi spus undeva că regele Carol al II-lea va avea soarta lui Brâncoveanu. Se spune că regele, care era superstițios până a fi maniac, nu mai agrea inaugurarea monumentului. A stat învelit toată iarna, până ce o vijelie, spre primăvară, l-a descoperit. (...) Han l-a mai învelit încă o dată. A plecat de la primărie generalul Dombrovsschi. A plecat din țară și Carol al II-lea, Brâncoveanu tot acoperit! Se înegrise pânza pe el, începuse să putrezească și iar a fost descoperit. L-a învelit Primăria. Peste iarnă crivățul i-a smuls definitiv pânza ca să ofere, pentru totdeauna, privirilor noastre, imaginea mândră a

[7] Marin Mihalache, *Oscar Han*, București, Editura Meridiane, p. 58.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

voievodului. (...)". Oficial, statuia n-a fost „dezvelită" niciodată după obiceiul îndătinat, ci numai „inaugurată", când s-a tăiat panglica bd-lui Brătianu la 27 noiembrie 1943. [8]

De-a lungul bulevardului, în jurul bisericii, se formează piaţa care constituie inima oraşului. Într-adevăr, în micul parc care înconjoară biserica există un bazin circular ce reprezintă „Kilometrul zero" al celor şapte drumuri naţionale ce pornesc în diferite părţi ale ţării.

Una din problemele pe care administraţia bucureşteană a dorit să o rezolve, a fost şi aceea a marcării punctului de unde începe măsurarea distanţelor pe drumurile ţării, a „Kilometrului zero", printr-un monument. Deşi discuţiile pe marginea acestui subiect s-au desfăşurat şi mai înainte, abia anul 1937 reprezintă momentul de pornire a acţiunii care ar fi trebuit să conducă la apariţia a ceea ce se dorea să fie monumentul „Kilometrul zero".

În decizia adoptată în urma şedinţei Consiliului General al Municipiului şi publicată în *Monitorul Comunal* la 1937, se arată: „având în vedere că numărătoarea kilometrică a şoselelor ce leagă Capitala cu toate provinciile ţării este socotită ca plecând de la biserica Sf. Gheorghe-Nou" şi că nu a existat un punct de plecare precizat care să simbolizeze scopul arătat mai sus "s-a hotărât prin Direcţia Lucrărilor Noi executarea în grădina Sf. Gheorghe-Nou a unui monument numit „*PIATRA MILITARĂ*".

Referitor la numele monumentului se impun câteva precizări. Dacă în *Monitorul Comunal* apare sub numele arătat mai sus, în *Facla* din iulie 1937 el este numit *INIMA ŢĂRII*, în *Gazeta Municipală* din mai 1938 se numeşte *PIATRA MILENARĂ*, pentru ca aceeaşi publicaţie în două numere din anul 1940 să-l numească *PIATRA MILITARĂ*.

Ansamblul monumental ar fi trebuit iniţial să se prezinte în forma unui bazin circular în centru căruia să fie o rază a vânturilor între razele căreia urmau să fie stemele provinciilor realizate în mozaic, cu numele oraşelor – capitale incrustate în marmură. În mijlocul bazinului urma să fie o sferă îmbrăcată în mozaic deasupra căreia s-ar fi înălţat statuia Sf. Gheorghe omorând balaurul. Monumentul trebuia să fie realizat de sculptorul Constantin Baraschi, arhitect al lucrării urmând să fie Horia Creangă.

Statuia ecvestră a Sf. Gheorghe a făcut subiectul unor dispute cu Patriahia, canoanele creştine ortodoxe nepermiţând chipuri cioplite. Deşi iniţial îşi dăduse acordul pentru executarea monumentului „Kilometrul zero", Patriarhia revine asupra acestei hotărâri şi cere îndepărtarea statuei, sculptorul Baraschi fiind sfătuit să revină asupra proiectului înlocuind statuia cu alta care să nu contravină canoanelor bisericeşti. El o modifică şi în loc de Sf. Gheorghe crează un impecabil Făt-Frumos care omora balaurul, dar nici aşa monumentul nu este acceptat.

Gazeta Municipală din octombrie 1938, în articolul *despre Statuia de la Sf. Gheorghe* consemna: "în locul statuei Sf. Gheorghe s-a dat spre execuţie sculptorului Oscar Han statuia lui Constantin Brâncoveanu", care va fi aşezată în grădina bisericii. Statuia lui C. Baraschi nemaiputând fi montată pe fântână a fost mutată încă din timpul verii în parcul naţional *Regele Carol II.*

[8] Alexandru Predescu, *Vremuri vechi bucureştene*, Bucureşti, Editura pentru turism, p. 165.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

Renunţându-se la proiectul iniţial, în anul 1940, monumentul *Kilometrul zero* arăta astfel: un bazin în formă circulară cu o roză a vânturilor între razele căreia se aflau stemele provinciilor, iar în mijlocul bazinului se găsea un glob din nervuri metalice şi reliefuri de tablă cu semnele zodiacale. Dar nici acest proiect nu a fost, din păcate, concretizat. Astfel, *Gazeta Municipală* din octombrie 1940, în articolul *Fântâna de la Sf. Gheorghe* relata: "lucrarea fântânii *Piatra Militară* din faţa bisericii Sf. Gheorghe stă neterminată încă din 1937 fiind un permanent depozit de gunoaie şi murdărie".

Deşi arhitectul Pănoiu, descriind monumentul, afirma că din bazin se ridicau jeturi de apă care împodobeau întreg ansamblul, este greu de demonstrat deoarece nu există nici un sistem hidraulic.

În perioada 1945–1947 ansamblul monumental a fost mutilat prin scoaterea plăcilor cu numele oraşelor din Basarabia, demontarea globului, dezafectarea bazinului – bazin care, probabil, nu a avut niciodată apă. Distrus şi lăsat în părăsire ajunge până în anii 1950–1952, când monumentul este acoperit cu pământ. Sunt păstrate două mărturii: unica fotografie a sferei de bronz, cea publicată la 1941 în albumul lui W. Praeger dedicat Bucureştiului şi proiectul iniţial al arhitectului Horia Creangă.

Dacă anul 1937 este cel în care se vede un început al realizării monumentului, paradoxal, acelaşi an reprezintă şi începutul tergiversărilor care au făcut posibil ca numai la data de 9 iunie 1998 monumentul să fie inaugurat, în urma reconstituirii şi restaurării, cu prilejul închiderii Festivalului *Luna Bucureştilor*.

Lucrările de restaurare şi reconstituire a monumentului au fost începute la iniţiativa arhitectului Radu Dobre Sima în urma unui concurs de idei cu tema *Revitalizarea urbană în zona Sf. Gheorghe-Nou*, organizat de Primăria Municipiului, Uniunea Arhitecţiilor, firma *Tornado*, în iunie 1992. Monumentul este decopertat în septembrie 1992 de M.I.A.M.B. şi se realizează un studiu iniţial în vederea restaurării. Întrucât monumentul se degrada rapid în anul 1994 Primăria Capitalei reia lucrările în vederea finalizării lor. Proiectul prevedea restaurarea bazinului puternic degradat şi a mozaicului care se aflau în sit şi reconstituirea sferei metalice, cu zodiac.

În anii următori, 1995–1996, proiectul de restaurare şi reconstituire al monumentului este realizat de firma *S.C. Ludocris*, şef de proiect fiind arh. Alexandra Chiliman-Djuvara. După finalizarea lucrărilor de proiectare în toate fazele a acestora: studiul de prefezabilitate, proiectul tehnic şi detaliile de execuţie, în 1997 încep lucrările propriu-zise de restaurare şi reconstituire a monumentului, realizate de S.C.C.R. Div. S.R.L., iar finanţarea lor este realizată cu titlul de sponsorizare a S.C. *Boygues Romania* – S.R.L. [9]

Iată cum, inaugurarea monumentului *Kilometrul zero al României* hotărâtă pentru ziua de 9 mai 1937 a avut loc 61 de ani mai târziu.

De ce a fost aleasă pentru *Kilometrul zero* grădina bisericii Sf. Gheorghe? Pentru că, spune G.I. Ionescu-Gion, în *Istoria Bucureştilor* „cei bătrâni spun din bătrâni că buricul Bucureştilor" – adică centrul şi miezul oraşului – era la Sfântul Gheorghe-Nou.

[9] *Adevărul*, nr. 2542/1 august 1998.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro

The Monuments of the „Zero Kilometre"

The authors present the historical evolution of the monuments at the, „zero" kilometre in Bucharest.

The church „Sfântul Gheorghe Nou" („the New Saint George") - the largest church founded by the Voivode Constantim Brancoveanu, consecrated in 1707 and rebuilt by the Spanish architect Xavier Villacros - shelters the Voivode's tomb above which was lit a votive light offered by his wife, Lady Maria.

In front of the church was set the statue representing the martir Voivode: the statue was created by the Romanian sculptor Oscar Han. In the park surrounding the church, one can see the monument marking the „zero kilometre" of Romania, the starting point for the numbering of the highways that link the Capital to other provinces in the country.

www.muzeulbucurestiului.ro / www.cimec.ro